

Nr 100.

Ankom till riksdagens kansli den 27 augusti 1914 kl. 3.15 e. m.

*Utlåtande, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående
lån till statens livsmedelskommissions förfogande.*

(4:e avd.)

I en den 25 augusti 1914 avlåten, till statsutskottets förberedande behandling överlämnad proposition, nr 276, har Kungl. Maj:t under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden samma dag föreslagit riksdagen medgiva, att Kungl. Maj:t må äga att av tillgängliga medel till statens livsmedelskommissions förfogande ställa ett belopp av 500,000 kronor att tillhandahållas svenska lantmännens riksförbund som lån mot 4 1/2 procent årlig ränta för att högst intill den 1 september 1915 av förbundet disponeras såsom rörelsekapital för det i statsrådsprotokollet angivna ändamål.

I detta ärende har departementschefen till ovanberörda statsrådsprotokoll anfört följande:

»Genom nådigt beslut den 11 augusti 1914 har Eders Kungl. Maj:t funnit gott uppdraga åt en särskild kommission, bestående av landshövdingen greve Hugo Hamilton, såsom ordförande, samt t. f. generaldirektören K. A. Fryxell, överdirektören Wilhelm Flach och chefen för socialstyrelsen utnämnde generaldirektören Henning Elmquist att i samverkan med vederbörande myndigheter och organisationer samt, i mån av behov, särskilt tillkallade sakkunnige följa förhållandena å marknaden för livs-förnödenheter ävensom att efter omständigheterna själv vidtaga eller hos Eders Kungl. Maj:t eller hos vederbörande myndigheter föreslå åtgärder för avhjälpande och utjämnande av rubbningar å nämnda marknad.

Bihang till senare riksdagens protokoll 1914. 6 saml. 59 häft. (Nr 100.) 1

Omedelbart efter tillsättandet sökte denna statens livsmedelskommission, enligt vad jag inhämtat, att på olika vägar införskaffa närmare uppgifter rörande tillgång och efterfrågan på den inhemska marknaden för livsförnödenheter för att genom dessa uppgifter erhålla den överblick över marknaden, som för kommissionens arbete syntes kommissionen vara nödvändig. Då det redan av de sålunda verkställda mera provisoriska undersökningarna jämte de till kommissionen dagligen inflytande underrättelserna tydligt framgick, dels att å åtskilliga orter brist å vissa varor, såsom spannmål, kli och andra fodermedel, potatis m. m., i betänklig utsträckning förefanns eller under närmaste tiden kunde komma att inträda, dels ock att prisen å ett stort antal viktiga livsmedel avsevärt stegrats och företedde betydande ojämnheter mellan olika orter i riket, syntes det kommissionen nödvändigt att särskilda åtgärder med det snaraste bleve vidtagna dels till förhindrande av, att brist å vissa livsförnödenheter någonstädes uppkomme, dels till avsättningens ordnande på det sätt, att orter med överskott kunde tillgodose behovet å trakter med brist, dels ock till vinnande av att oskäligen prisstegringar förhindrades och en prisutjämning i möjligaste mån åstadkommes.

*Statens livs-
medelskom-
mission.*

Under framhållande av dessa allmänna synpunkter har kommissionen nu i underdånig skrivelse den 18 augusti 1914 anført, att den åtgärd, som för ernående av omförmälda syften syntes kommissionen främst böra vidtagas, vore att å ett särskilt organ anförtro det kommersiella förmedlingsarbete, som här vore av behovet påkallat. Ett dylikt organ, vars huvudsakliga verksamhet skulle inriktas på utjämning av uppkomna eller befarade rubbningar borde, enligt kommissionens mening, tydligen med framgång kunna verka även i prisreglerande syfte och sålunda förebygga, att sådana åtgärder behövde tillgripas som ett fastställande genom statens försorg av maximipriser å vissa förnödenheter.

Kommissionen säger sig vidare hava funnit ett dylikt, för ändamålet lämpligt organ i svenska lantmännens riksförbund. Denna organisation, som hade sitt kontor i Göteborg, representerade flertalet av de lokala inköpsföreningarna bland rikets jordbrukare och ägde sålunda organ över hela landet. Dess arbete avsåge icke beredande av någon handelsvinst å verksamhetens utövande och skulle givetvis någon sådan ej heller i nu föreliggande fall komma i fråga. För fyllande av den uppgift, som här tilltänkts förbundet och vilken detta under vissa förutsättningar förklarar sig villigt åtaga sig, skulle förbundet emeller-

tid utom dessa sina lokala organ komma att i förekommande fall för distribution och övriga ändamål anlita de konsumtionsföreningar, minuthandlande o. s. v., vilka kunde befinnas villiga att delta i förmedlingsarbetet.

En förutsättning för att förbundet skulle bliva i stånd att åtaga sig det ifrågasatta uppdraget vore, enligt vad kommissionen inhämtat, att ett visst belopp ställdes till förbundets förfogande att användas såsom rörelsekapital för den nya särskilda verksamheten. Dels förfogade nämligen förbundet ej självt över medel, som kunde användas för detta ändamål, dels hade den nuvarande situationen medfört, att inköp från förbundets sida i stor utsträckning måste företagas per extra kontant, vadan sålunda det för inköp nödiga kapitalet måste disponeras redan vid köpeavtalets avslutande. Storleken av detta kapital kunde, i betraktande av den betydande omfattning rörelsen kunde komma att få, icke bestämmas till mindre belopp än 500,000 kronor. Då det vidare syntes önskvärt, att kapitalet kunde användas på sådant sätt, att den med dess stöd utövade verksamheten i möjligaste mån komme att befrias från kostnader, som kunde leda till varornas fördyrande, borde å beloppet från statens sida ingen räntegottgörelse ifrågasättas eller, därest detta ej kunde medgivas, räntan bestämmas till lägsta möjliga belopp. Kapitalet syntes kommissionen kunna till staten återbetalas den 1 september 1915.

Den kontroll över medlens användning, som från statens sida givetvis måste utövas, borde enligt kommissionens mening lämpligen anförtros åt kommissionen, vilken skulle komma att betrakta förbundet närmast såsom ett av sina organ för utförande av det kommissionen anbefallda uppdrag och som därför måste ålägga förbundet en noggrann rapportering till kommissionen rörande alla åtgärder, som sammanhängde med dess nu ifrågasatta särskilda verksamhet, särskilt beträffande de av staten anvisade medlens användning, rörande inköp, distribution o. s. v. Samarbetet med kommissionen komme att väsentligen underlättas därigenom att kommissionens ordförande tillika fungerade såsom ordförande i förbundet.

I anslutning till vad kommissionen sålunda anført, har kommissionen anhållit, att Eders Kungl. Maj:t måtte ställa till svenska lantmännens riksförbunds förfogande ett belopp av 500,000 kronor att såsom lån och med återbetalning senast den 1 september 1915 disponeras såsom rörelsekapital för särskild verksamhet i enlighet med de grunder och villkor, som av kommissionen komme att angivas.

Statskontoret.

Genom nådig remiss den 20 augusti 1914 har Eders Kungl. Maj:t anbefallt statskontoret att avgiva utlåtande över kommissionens ifrågavarande framställning och därvid tillika meddela, huruvida, därest framställningen skulle anses böra bifallas, däri begärda lånemedel kunde av statskontoret förskottsvis utbetalas.

I underdånigt utlåtande den 22 augusti 1914 har statskontoret anfört, att för den händelse att statskontoret, som icke hade något att erinra mot ansökningen men ville ifrågasätta, huruvida icke det belopp, som kunde varda beviljat, borde ställas till kommissionens förfogande, kunde för andra utgifters bestridande påräkna den kassaförstärkning, varom statskontoret samma dag gjort underdånig framställning, hinder icke torde möta för att nu ifrågavarande belopp kunde av statskontoret förskottsvis utbetalas.

*Departements-
chefen.*

Vad statens livsmedelskommission här föreslagit innebär enligt min uppfattning ett synnerligen beaktansvärt uppslag. Under nu rådande ovissa och oroliga förhållanden lära allt fortfarande såsom hittills djupgående rubbningar på livsmedelsmarknaden icke kunna undgås, vilka kräva ett snabbt och verksamt ingripande. Utöver vad kommissionen i sådant avseende anfört, vill jag särskilt framhålla vikten av att verk samma åtgärder under statsmakternas medverkan vidtagas för att såvitt möjligt bistå även landets jordbrukare vid anskaffande av de fodermedel, som, på grund av årets ogynnsamma skörd av vårsäd, rotfrukter, hö och halm, i större utsträckning än i allmänhet plägar vara fallet, nu måste av dem inköpas. Utan detta bistånd tvingas jordbrukarne att under närmaste tid verkställa nedslaktningar i så stor utsträckning, att en icke ringa fara onekligen föreligger, att prisen å ett flertal av de viktigaste livsmedlen såsom kött, mjölk, smör och fläsk under instundande vinter komma att avsevärt stiga, utan att det för statsmakterna lär bli möjligt att då kunna ingripa. Det synes mig uppenbart, att man i här anförda fall varken får eller kan lita till endast det enskilda initiativet. Enligt min bestämda uppfattning skulle man under sådana förhållanden hava grundad anledning befara, att såväl allmänheten å större konsumtionscentra som ock den jordbruksidkande befolkningen, vilken har att förse dessa centra med livsmedel, icke ens mot väsentligt ökade kostnader skulle kunna bli i tillfälle att få sina mest trängande behov på nöjaktigt sätt tillgodosedda.

Uppenbart synes mig ock vara, att den för avhjälpande av ovan påpekade allvarliga missförhållanden och djupt ingripande olägenheter av Eders Kungl. Maj:t tillsatta livsmedelskommissionen icke kan på ett

praktiskt och effektivt sätt fylla sitt av Eders Kungl. Maj:t åt densamma lämnade uppdrag med mindre kommissionen, såsom den i sin underdåniga framställning angivit, har till sitt förfogande ett merkantilt utbildat organ, som i varje fall kan ombesörja de transaktioner, vilka visa sig nödvändiga för att på olika vägar verksamt bistå såväl konsumenter som producenter vid anskaffande av de förnödenheter av omförmälda olika slag, på vilka brist inom vissa orter kan föreligga, medan samtidigt överskott å andra orter kan vara för handen. I de fall, där anordnandet av en dylik förmedling mellan olika orter inom riket kan befinnas otillräckligt, torde ett ingripande för anskaffande av erforderliga förråd från utlandet även kunna bli erforderligt, därvid saknaden av ett organ, sådant som det ovan omförmälda, säkerligen i hög grad skulle försvåra uppnåendet av de med ett dylikt ingripande åsyftade resultaten.

I likhet med kommissionen anser jag svenska lantmännens riksförbund synnerligen väl lämpa sig till att fungera såsom det organ, varav kommissionen utan tvivel i förevarande hänseenden är i behov. Under sin mångåriga verksamhet, vilken nära sammanfaller med de uppgifter, som här skulle komma att föreläggas förbundet, har detsamma förvärvat en rik erfarenhet på här omordade verksamhetsområden; och genom sina över hela landet spridda lokala underavdelningar bör förbundet lätt kunna såväl komma i förbindelse med olika orter som ock på ett vida enklare, billigare och mera enhetligt sätt än annorledes torde vara möjligt kunna å kommissionens vägnar förmedla de transaktioner samt vidtaga de åtgärder i angivna syften m. m., som bliva av behovet påkallade för att kommissionen skall kunna utöva sin verksamhet. I särskilt hög grad synes mig den nödiga samverkan mellan kommissionen och riksförbundet böra kunna underlättas och göras fruktbarande därigenom att kommissionens av Eders Kungl. Maj:t utsedde ordförande alltifrån förbundets bildande varit och fortfarande är ordförande i förbundets styrelse.

I sitt i det föregående omförmälda underdåniga utlåtande har statskontoret endast under viss närmare angiven förutsättning ansett sig kunna tillstyrka bifall till kommissionens hemställan i vad densamma avser beviljandet av statslån för i kommissionens framställning angivet ändamål. Då Eders Kungl. Maj:t genom nådigt beslut den 22 innevarande augusti, på statskontorets hemställan, funnit gott att för erforderlig kassaförstärkning bemyndiga statskontoret att, i den mån sådant för behovens fyllande funnes nödigt, hos riksgäldskontoret rekvirera för insättning å statsverkets giroräkning intill ett belopp av 10 miljoner

kronor, har den av statskontoret anförda förutsättningen numera blivit uppfylld.

Mot storleken av det av kommissionen begärda lånebeloppet har jag icke något att erinra. Förbundets här ifrågasatta verksamhet torde tvivelsutan komma att erhålla den omfattning och de anspråk, som komma att ställas på dess bistånd och stöd, bliva säkerligen så stora, att förbundet utan att äga tillgång till ett rörelsekapital av den angivna storleken icke lär kunna tillfredsställande fylla sin förvisso mycket makt-påliggande uppgift.

Ifrågavarande lånebelopp skulle, enligt kommissionens förslag, ställas till riksförbundets förfogande för angivna ändamål i enlighet med de grunder och villkor, som av kommissionen komme att bestämmas. Statskontoret åter har ifrågasatt, att beloppet borde utanordnas till kommissionens förfogande. Jag inser visserligen tillfullo, att på sätt lånebeloppet enligt det framställda förslaget, mot vilket jag ej har något att erinra, skulle komma att användas, den verkliga låntagaren under alla förhållanden komme att bliva riksförbundet och att kommissionen sålunda närmast bleve att betrakta endast såsom en kontrollerande mellan-hand, vilken hade att vaka över, att medlen komme till rätt användning och att det med deras anvisande avsedda ändamålet på fullt tillfredsställande sätt bleve uppnått. På grund av den ställning kommissionen sålunda intar å ena sidan till riksförbundet och å andra sidan till staten och särskilt för befrämjande av kontinuiteten i kommissionens övervakande av medlens ändamålsenliga användning anser jag mig i här förevarande hänseende böra ansluta mig till den av statskontoret uttalade meningen.

Kommissionen har i sin underdåniga framställning vidare ifrågasatt, att omfördälda statslån skulle lämnas räntefritt. Under nuvarande tryckta förhållanden synes det mig emellertid icke lämpligt att medgiva den sålunda ifrågasatta förmånen. Däremot anser jag, att räntan bör bestämmas så låg som möjligt, och tillåter jag mig att i anslutning här-till föreslå en räntegottgörelse av endast $4\frac{1}{2}$ procent.

De ytterligare villkor, som kunna finnas erforderliga att föreskriva för lånebeloppets utbekommande, torde jag bliva i tillfälle att framdeles få underställa Eders Kungl. Maj:ts nådiga prövning.

På grund av vad jag sålunda anført hemställer jag, att Eders Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

medgiva, att Kungl. Maj:t må äga att av tillgängliga medel till statens livsmedelskommissions förfogande ställa ett belopp av 500,000 kronor att tillhandahållas svenska lantmännens riksförbund som lån mot

4 1/2 procent årlig ränta för att högst intill den 1 september 1915 av förbundet disponeras såsom rörelsekapital för i det föregående angivna ändamål.»

Utskottet, som övertygats om nödvändigheten därav, att åtgärder från statens sida vidtagas för att i möjligaste mån undanröja de rubbningar i livsmedelsmarknaden, vilka uppkommit eller kunna befaras inträffa på grund av nu rådande oroliga förhållanden, har funnit Kungl. Maj:ts i nu berörda syfte framlagda förslag vara av beskaffenhet att i huvudsak böra av utskottet förordas. Beträffande den av Kungl. Maj:t för återbetalande av ifrågavarande lån föreslagna tidpunkten, den 1 september 1915, har utskottet dock med hänsyn till den svårighet, som i allmänhet torde föreligga för landets jordbrukare att vid angivna tid i större omfattning hava tillgodogjort sig årets skörd, ansett, att tidpunkten för lånets återbetalande bör framflyttas till senast den 1 november 1915.

*Utskottets
yttrande.*

I avseende å den av livsmedelskommissionen vidrörda frågan rörande omfattningen av svenska lantmännens riksförbunds allmänna verksamhet har utskottet velat framhålla, att ehuruval, enligt vad utskottet inhämtat, förbundet icke är representerat inom rikets samtliga län, utskottet likväl icke funnit denna omständighet böra tillmätas betydelse för det föreliggande förslaget bedömande, enär utskottet förutsätter, att livsmedelskommissionen kommer att tillse, att förbundet i lika mån utsträcker sin nu ifrågasatta verksamhet till alla delar av landet.

Utskottet, som i övrigt icke haft något att erinra mot Kungl. Maj:ts ifrågavarande framställning, får alltså hemställa,

att riksdagen må medgiva, att Kungl. Maj:t må äga att av tillgängliga medel till statens livsmedelskommissions förfogande ställa ett belopp av 500,000 kronor att tillhandahållas svenska lantmännens riksförbund som lån mot 4 1/2 procent årlig ränta för att högst intill den 1 november 1915 av förbundet disponeras såsom rörelsekapital för det i statsrådsprotokollet angivna ändamål.

Stockholm den 27 augusti 1914.

På statsutskottets vägnar:

F. CL:SON WACHTMEISTER.